

Posudek na práci Bc. Agáty Hrdličkové „'Questioning youth': Strategie a podpora rozvoje dospívajících v kontextu českého vzdělávacího systému“

Agáta Hrdličková si pro svůj diplomový projekt zvolila téma, které je v českém kontextu nové, aktuální a dosud jen velmi málo probádané, což je vždy výzva i pro „hotové“ badatelky, natož pro studentku magisterského programu. Za vhodně zvolenou považují i strategii kvalitativního výzkumu postavenou na polostrukturovaných rozhovorech.

Na úvod však musím konstatovat, že formální stránka věci je rozporuplná. Na jedné straně je v textu minimum překlepů, (ač některé editaci přesto unikly např. str. 13 19, 36, 40, 48), na druhé straně nezvládnuté je odkazování, což je závažný nedostatek. Přímé citace jsou zpravidla bez čísel stránek a v rozporu s citační normou je i uvádění odkazů na koncích odstavců či jinde v odstavci než hned za jménem dané autorky/a (str. 11, 16 atd.). Citační norma také nezná odkaz „viz výše“ (str. 25), když už tak se píše „ibid.“. Nekonzistentní je i interpunkce na konci vět za odkazy (viz např. str. 23 Šabatová vs. str. 24 Smetáčková).

Rezervy jsou také v členění práce. V první řadě není standardně členěna na Úvod, Teoretickou část, Empirickou část a Závěr, což asi také vede k tomu, že autorka nabízí řadu analytických postřehů či informací k výzkumu v částech, které mají představit teoretický aparát a kontextualizovat vlastní výzkum (např. podkapitoly 2.4.1, 2.4.2, 2.4.4).

Problematicky strukturovaná je i klíčová podkapitola 2.4 Kontext českého školství, která zahrnuje na jedné straně diskusi Školského zákona, metodických pokynů a doporučení či fungování školních poradenských pracovišť, ale na druhé straně také diskusi genderové socializace ve škole či rozdílů ve vzdělávání a nerovností ve vzdělávání. To je poměrně nesourodý celek, který by asi zasloužil smysluplnější strukturaci. Podobně není jasné, proč autorka diskutuje transsexualitu jako teoretický koncept až v podkapitole 2.5 Realita questioning youth v Česku. Pro diskusi základních teoretických pojmů (gender, genderová identita, heteronormativita, transsexualita, transgender, tranzice atd.) by bylo vhodnější vyčlenit jednu samostatnou podkapitolu v úvodu teoretické části práce. Samotné dílčí podkapitoly také někdy nenabízí zevrubnou diskusi toho, co název slibuje (např. 2.4.3, 2.4.3 či 2.5.3).

Přejdu-li k teoretickému aparátu, nejsem zcela srozuměn s používáním anglického termínu „questioning youth“ bez snahy ho přeložit, byť by to byl první pokus v českém kontextu. Nabízí se například „hledající mladí“ či něco podobného. Autorka také uvádí, že s tímto konceptem pracuje analyticky, a proto by bylo vhodné jej přesně definovat. V práci sice nabízí diskusi pojmu, ale v závěru není zcela jasné, na koho se dá aplikovat a na koho už ne. Nejasné pojmy limitují možnosti distinkce, která je pro badatelskou práci zásadní. Podobně by měl být definován i pojem cisheteronormativita, když už se vyskytuje v názvu podkapitoly. V magisterské práci na naší katedře bych také očekával, že autorka bude pracovat s definicí genderu z pera některé feministické teoretičky a ne z Giddense.

Autorka by také mohla být kritičtější při přejímání cizích interpretací. Například tvrzení ombudsmanky, že „„pouze třetina veřejnosti si myslí, že LGBT+ lidé jsou v České republice stále diskriminováni...“, vyvrací graf, který prezentuje na další stránce. Jasně z něj plyne, že je to minimálně 45 % lidí, ale definitivně to říct nelze, protože nevíme, zda to není více. Lidé mohli na různé otázky odpovídat různě. Je také asi problematické usuzovat na míru předsudků ve společnosti pouze z výpovědí LGBTQ* lidí.

V podkapitolách věnovaných teorii působí rušivě řada normativních vět typu: „Školy by tedy měly brát na zřetel, že LGBTQ* dospívající jsou zvláště zranitelnou skupinou studujících a měli by mít zajištěnou tomu odpovídající péči a podporu“ (str. 34). Teoretická část má představit teoretické koncepty a nabídnout kontextualizaci výzkumu. Nemá sloužit k normativním hodnocením.

Jen na okraj bych poznamenal, že by bylo snadné rozporovat tezi, že povinná školní docházka je nástroj demokracie (str. 20). Koneckonců zavedla ji u nás Marie Terezie skoro 150 let před vznikem Československa a demokracie, jak ji známe. Jinými slovy, autorka zde asi myslela „demokratizace společnosti“.

Celkově musím konstatovat, že části věnované teoretickému aparátu nenabízí dostatečně robustní teoretický fundament pro samotnou analýzu. Je z nich sice patrné, že autorka problematice rozumí, orientuje se v literatuře a zná relevantní teorie, leč neumí prodat v práci samotné.

Část věnovaná metodologii začíná standardně diskusí metodologických východisek a představením metody, která je na vysoké úrovni. Jen bych byl opatrnější s pojmem „kazuistika“, který má konkrétní význam odvíjející se od psychologických výzkumů. Výběr komunikačních partnerek je dobře vyargumentován. Dostatečná pozornost je věnována představení vlastního výzkumu a diskusí etických otázek.

Analytická část přináší řadu zajímavých postřehů a vhledů, ale i zde vidím určité rezervy. Od prvních odstavců se například opět objevují normativní věty typu: „V případě odkazování na ženu nebo skupinu žen je na místě používat femininum“ (str. 51), „Pokud mluvíme o neheterosexuálních lidech je na místě říct gay, lesba (nikoli lesbička) nebo třeba bisexuální člověk“ (str. 52), „Pro genderově inkluzivní jazyk je důležité respektovat genderovou identitu a používaný rod dotyčných, a to i v případě vyprávění o minulosti, ve které jsme ještě pravdu o jejich genderové identitě neznali (a možná ji neznali ani sami)“ (str. 52) atd. V tradičním konstruktivistickém pojetí však má být analýza primárně o analýze empirických dat, ne o hodnocení vhodnosti či nevhodnosti konkrétních formulací. V případě postojů k LGBTQ* dospívajícím o tom, jak je komunikační partnerky konstruují, ne o tom, zda je konstruují správně či nesprávně. Situace by byla jiná, kdyby autorka explicitně uvedla, že využívá například kritickou diskurzivní analýzu nebo se inspiroje metodou vzdorného/subverzivního čtení, které svým způsobem stojí na kritickém vymezení se vůči problematickým aspektům výpovědí komunikačních partnerek, ale to bohužel při představování metodologie nezmiňuje.

Analýza se také nezřídka omezuje na pouhý popis bez aspirace na hlubší analýzu (4.2, 4.3, 4.1). To by bylo v pořádku, pokud by autorka v úvodu avizovala, že jí jde jen o popis situace, což je v případě takto nového tématu pochopitelné. Jde to tedy zřejmě na vrub především nezkušenosti s psaním odborných textů.

Některá témata jsou pojednána poměrně kuse a není úplně jasné, co v nich chce autorka říci. Například název podkapitoly 4.4.1 Sexuální výchova naznačuje, že má být asi o tom, jak je sexuální výchova prezentována studujícím. Nicméně skládá se v podstatě ze dvou velmi dlouhých úryvků z rozhovorů, které popisují, jak je sexuální výchova uchopena na dvou gymnáziích. Má to čtenář chápat tak, že představují typický obrázek sexuální výchovy na gymnáziích? Z textu to není jasné.

Nejasné mi byly i některé analytické závěry. Například, když autorka mluví o strachu komunikačních partnerek z reakcí pedagogického sboru na LGBTQ* tematiku (str. 54), nejsem si jist, co si pod tímto strachem konkrétně představit. Šlo o strach, že by byly ostrakizovány/zesměšňovány, protože tuto tematiku zaštiťují? Nebo o strach z toho, že ostatní vyučující budou podkopávat autoritu komunikačních partnerek ve svých předmětech? Nebo o strach z necitlivého přístupu ostatních vyučujících ke questioning youth? Podobně mi nebylo jasné, co se konkrétně myslí strachem z rodičů. Mimochodem, hned v následující podkapitole 4.3.1 Neexistence metodických doporučení je tematizován další strach (str. 56), který není zmíněn v podkapitole 4.2 Strach a nejistota, konkrétně strach z toho, že komunikační partnerky udělají nějakou chybu, pokud budou postupovat špatně a nadělají „strašnou paseku“.

Pokud jde o důležitá zjištění, velmi cenné jsou výpovědi indikující rostoucí výskyt psychických problémů, poruch příjmu potravy a sebepoškozování, stejně jako skutečnost, že tento trend komunikační partnerky dávají do souvislosti s neúnosným tlakem na výkon studujících gymnázií. Ačkoliv k těmto závěrům autorka došla v rámci práce zaměřené na questioning youth, týkají se celé studentské populace.

Některá zjištění však byla překvapivá spíše tím, že je autorka považuje za zajímavá, ač jsou všeobecně známá a neměla by tedy překvapit nikoho, kdo se orientuje ve školské problematice. Například skutečnost, že se školou mnohem častěji komunikují matky než otcové (str. 74).

Závěr práce je strukturován podle výzkumných otázek. Dvě z nich jsou však popisné a jediná, která by se dala uchopit jako analytická, není adekvátně zodpovězená. Místo analýzy a shrnutí toho, „jak lidé působící na školních poradenských pracovištích vnímají questioning youth, respektive LGBTQ* dospívající“ (první výzkumná otázka), tedy jak je konstruují, jsem se dozvěděl pouze, jak o nich často mluvily a čím si nejsou jisté. Kdybych soudil podle závěru, pak druhá výzkumná otázka nebyla zodpovězena, protože žádné prostředky prevence v oblasti sexuality a genderu, které mají školy k dispozici, diskutovány nejsou a není tedy ani diskutováno, jak jsou reálně využívány. Naštěstí jsou tyto záležitosti diskutovány v kapitole věnované analýze. Třetí výzkumná otázka je pojednána dostatečně.

Celkově práce splňuje požadavky kladené na závěrečné práce, ale vzhledem k výše řečenému ji doporučuji k obhajobě s hodnocením dobře.

Petr Pavlík

31.8.2022

oponent